

University of Tehran Press

Social Capital Management

Home Page: <https://jscm.ut.ac.ir/>

Online ISSN: 2423-6233

Fostering Social Capital through NGO Engagement in Early Childhood Development in Iran: A Qualitative Policy Research Study

Seyed Ali Khaleghinezhad

Department of Educational Sciences, Faculty of Psychology & Educational Sciences, Yazd University, Yazd. Iran. Email: khaleghinezhad@yazd.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:

Received: June 09, 2025

Revised: July 30, 2025

Accepted: August 03, 2025

Published online: September 08, 2025

Keywords:

Early childhood,
National organization of child education,
Community-based organizations
Effective interaction.

ABSTRACT

Despite the substantial social capital of non-governmental organizations (NGOs) at both national and international levels, their capacities have rarely been leveraged over the past century to advance early childhood education and care (ECEC). In response to this longstanding gap, the present study explored stakeholder perspectives and experiences concerning the potential alignment between NGO capacities and the National Organization for Child Education (NOCE) to broaden access and enhance the quality of ECEC services. Framed as a policy-research study and conducted using a qualitative methodology, the research engaged 26 purposively selected participants, including managers, policymakers, experts, and NGO activists active in the preschool education sector, through semi-structured interviews, with data analyzed thematically. The study identified six strategic priorities to foster meaningful engagement from non-governmental, semi-governmental, and international actors: establishing a national information system to map the capacities of child-focused NGOs; designing mechanisms to build trust and maximize participation from the non-governmental sector; reinforcing social capital and empowering NGOs; developing evaluation and accreditation systems for educational materials and services; promoting accountability and professionalization within NGOs; and fostering informed, strategic cooperation with international organizations to access global resources and expertise. The findings of this study can inform the development of interaction frameworks between the NOCE and non-governmental organizations.

Cite this article: Khaleghinezhad, A. (2025). Fostering Social Capital through NGO Engagement in Early Childhood Development in Iran: A Qualitative Policy Research Study. *Social Capital Management*. 12 (3), 305-319. <http://doi.org/10.22059/jscm.2025.397758.2606>

© Authors retain the copyright and full publishing rights.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2025.397758.2606>

Publisher: University of Tehran Press.

انتشارات دانشگاه تهران

مدیریت سرمایه اجتماعی

سایت نشریه: <https://jscm.ut.ac.ir/>

شاپا الکترونیکی: ۶۲۳۳-۲۴۲۳

ارتقای سرمایه اجتماعی از طریق مشارکت سازمان‌های غیردولتی (ملی و بین‌المللی) در توسعه اوان کودکی ایران: یک مطالعه سیاست-پژوهشی کیفی*

سیدعلی خالقی‌نژاد

گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: khaleghinezhad@yazd.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۱۷

کلیدواژه:

اوان کودکی،

تعامل کارآمد،

سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک،

سازمان‌های اجتماع‌محور.

با وجود سرمایه اجتماعی بالای سازمان‌های غیردولتی در سطح ملی و بین‌المللی، در طول یک قرن گذشته، ظرفیت آن‌ها به‌ندرت در جهت ارتقای آموزش و مراقبت از کودکان در دوره اوان کودکی مورد استفاده قرار گرفته است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف تحلیل دیدگاه‌ها و تجربیات ذی‌نفعان پیرامون امکان‌های تعامل کارآمد میان سازمان‌های غیردولتی و سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک (سازمان توتک) جهت گسترش و ارتقای کیفیت آموزش و مراقبت اوان کودکی انجام شده است. این مطالعه از نوع «سیاست‌پژوهی» و با رویکرد کیفی طراحی و اجرا شده است. جامعه پژوهش شامل مدیران، سیاست‌گذاران، متخصصان، و کنشگران غیردولتی فعال در حوزه پیش از دبستان بود که از میان آن‌ها ۲۶ نفر به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند گردآوری شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل محتوای کیفی منجر به شناسایی ۶ مضمون «ایجاد سامانه ملی اطلاعات متمرکز بر ظرفیت‌های سازمان غیردولتی فعال در حوزه کودک»، «تسهیل سازکارهای مشارکت و اعتماد حداکثری بخش غیردولتی»، «تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی»، «نظام ارزیابی و اعتباربخشی منابع آموزشی»، «پاسخگویی و حرفه‌ای‌سازی سازمان‌های غیردولتی»، و «تعاملات آگاهانه با نهادهای بین‌المللی» شد. در مجموع، یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای طراحی چگونگی تعامل سازمان توتک و سازمان‌های غیردولتی مورد استفاده قرار گیرد.

استناد: خالقی‌نژاد، سیدعلی (۱۴۰۴). ارتقای سرمایه اجتماعی از طریق مشارکت سازمان‌های غیردولتی (ملی و بین‌المللی) در توسعه اوان کودکی ایران: یک مطالعه

سیاست-پژوهشی کیفی. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۱۲ (۳)، ۳۰۵-۳۱۹. <http://doi.org/10.22059/jscm.2025.397758.2606>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2025.397758.2606>

* این تحقیق با استفاده از اعتبارات پژوهشی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش و در قالب طرح پژوهشی شماره ۱۰۱/۱۱/۱۳۱۱۷ انجام شده است.

مقدمه و بیان مسئله

«آموزش و مراقبت مؤثر اوان کودکی» مزایای اجتماعی و آموزشی متعددی در کوتاه‌مدت و بلندمدت برای کودکان و خانواده‌ها به همراه دارد (Sylva et al., 2003). اما متأسفانه توجه کافی به این موضوع در بسیاری از دولت‌ها، به‌ویژه در کشورهایی با زیرساخت‌های اقتصادی ضعیف، نمی‌شود. در این میان، سازمان‌های غیردولتی با تمرکز بر اقدام جمعی، توسعه اعتماد اجتماعی، تقویت هماهنگی و همکاری میان گروه‌ها، و به‌اشتراک‌گذاری هنجارها و ارزش‌های مشترک (Islam & Morgan, 2012) می‌توانند نقش مهمی در پر کردن خلأ بی‌توجهی به توسعه اوان کودکی ایفا کنند؛ به‌ویژه از منظر «رویکرد توانمندسازی اجتماعات محلی» این سازمان‌ها می‌توانند بسترهای افزایش مشارکت مردمی، پرورش راهبران محلی، ارتقای توان ارزیابی مشکلات، رشد آگاهی انتقادی نسبت به نیازهای جامعه، ایجاد ساختارهای سازمانی کارآمد، بسیج منابع موجود، گسترش ارتباطات بین‌سازمانی و حتی افزایش کنترل و خودمدیریتی در سطح محلی را فراهم سازند (Laverack, 2006).

تردید نیست که انتقال دستاوردهای مثبت سازمان‌های غیردولتی به دوره پیش از دبستان می‌تواند نقشی کلیدی در بهره‌برداری بهینه از سرمایه انسانی و اجتماعی جامعه در دامنه زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت ایفا کند. چنین اقدامی نه‌تنها موجب ارتقای کیفیت آموزش و بهبود پیامدهای آموزشی می‌شود، بلکه به تقویت «سرمایه اجتماعی» و در نهایت تحقق خیر جمعی نیز می‌انجامد (Janssens et al., 2004؛ قادرزاده و همکاران، ۱۴۰۳). زیرا از منظر رویکرد اجتماعی تعامل مستمر و هدفمند میان اعضای جامعه، به‌ویژه از طریق عضویت در انجمن‌های داوطلبانه، بستر مناسبی برای تولید و گسترش سرمایه اجتماعی فراهم می‌کند (Rothstein & Dietlind, 2008). دستاورد اصلی چنین سرمایه‌ای در سطح جوامع محلی ایجاد فرهنگ مشارکت، افزایش تمایل به حضور در فعالیت‌های جمعی، و تقویت پیوندهای اجتماعی است (Janssens et al., 2004).

سازمان‌های غیردولتی در عرصه بین‌الملل با عناوینی چون جامعه مدنی، سازمان‌های مردمی، سازمان‌های داوطلبانه خصوصی، جنبش‌های اجتماعی فراملی، نهادهای تغییر اجتماعی مردم‌پایه، و بازیگران غیردولتی نیز شناخته می‌شوند (Weiss & Gordenker, 1996). در اصطلاحی وسیع‌تر، همه این تعبیرها ذیل مفهوم جامع «سازمان‌های اجتماع‌محور»^۱ قابل جمع‌بندی هستند. اگرچه سازمان‌های غیردولتی در ساختار، حوزه عمل، و مأموریت‌ها تفاوت‌هایی دارند، دارای ویژگی‌هایی مشترک‌اند: از یک سو نمایندگی گروه‌های ذی‌نفع را بر عهده می‌گیرند و به ارائه خدمات اجتماعی می‌پردازند و از سوی دیگر معمولاً ساختاری رسمی ندارند (Ichilov, 2012) و از دل ابتکار شهروندان و بدون مداخله مستقیم دولت شکل می‌گیرند (Yemini & Sagie, 2015). بر اساس گزارش اتحادیه انجمن‌های بین‌المللی (UIA) شمار سازمان‌های غیردولتی، اعم از بین‌المللی و بومی، در حال افزایش است و از ۲۲۳۳۴ مورد در سال ۱۹۹۰ به ۵۸۵۸۸ مورد در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است (Yanacopulos, 2015).

طبق گزارش صد سازمان غیردولتی برتر، برخی از این سازمان‌ها دارای بودجه‌هایی به‌مراتب فراتر از بودجه بسیاری از کشورهای درحال توسعه هستند. مثلاً، بودجه سازمان «نجات کودکان»^۲ از بودجه سالیانه کشور اتریش بیشتر گزارش شده است (The Global Journal, 2013). گفتنی است محبوبیت سازمان‌های غیردولتی در کشورهای با سرمایه مالی و اجتماعی مناسب بالاست و شهروندان از آن‌ها استقبال بیشتری می‌کنند. در ژاپن ۷۰ درصد از سازمان‌های غیردولتی- حدود ۵۰۰ سازمان- در حوزه آموزش فعال هستند، به این معنی که تقریباً ۳۵۰ سازمان در برنامه‌های آموزشی مشارکت دارند و در سال ۲۰۱۵ مبلغ ۵۳۴ میلیون دلار برای آموزش پایه هزینه کرده‌اند (Japan NGO Center for International Cooperation, 2011; cited in Yemini & Sagie, 2015). البته، منابع مالی سازمان‌های غیردولتی ژاپنی کمتر از سازمان‌های غیردولتی در ایالات متحده و اروپا است. در یک مقایسه ساده درآمد یک سازمان غیردولتی به نام «حفظ امنیت کودکان آمریکا»^۳ حدود ۶۷۶ میلیون دلار و درآمد اکسفم بریتانیا ۴۸۶ میلیون پوند است که بسیار بیشتر از مجموع درآمد ۳۱۲ سازمان غیردولتی ژاپنی است (Yemini & Sagie, 2015).

1. community based organizations

2. Save The Children

3. Save the Children USA

برخی از سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی به صورت خاص در حوزه آموزش و مراقبت اوان کودکی سرمایه‌گذاری می‌کنند. مثلاً، بنیاد آقاخان، در پاکستان، پروژه سه‌ساله توسعه اوان کودکی (از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳) را در سه منطقه بلوچستان، شامل گوادر و کویت و قلعه سیف‌الله، از طریق کمک‌هزینه ۴٫۵ میلیون دلاری «نهاد توسعه بین‌المللی استرالیا»^۱ برای افزایش دسترسی، افزایش برابری جنسیتی، مشارکت، و پایداری مداخلات اجتماعی اجرا کرد (Jaffer & Jaffer, 2013). در کشور هند با جمعیتی بالغ بر ۱٫۴ میلیارد نفر فعال شدن نهادهای مدنی طی دهه‌های اخیر باعث شکل‌گیری تلاش‌های گسترده‌ای توسط سازمان‌های غیردولتی ملی شده است تا نظام آموزشی تقویت شود و کودکان بیشتری امکان تحصیل و آینده‌ای بهتر داشته باشند. مثلاً، سازمان «پراتام»^۲ یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌های غیردولتی در هند است که در سال ۱۹۹۴ در شهر بمبئی با هدف ارائه آموزش پیش‌دبستانی به کودکان ساکن مناطق محروم تأسیس شد و هم‌اکنون در ۲۳ ایالت و قلمرو اتحادیه هند فعالیت دارد. همچنین، «بنیاد مامیدپودی ونکاتارانگایا»^۳ که در سال ۱۹۸۱ به عنوان یک نهاد خیریه بنیان‌گذاری شد با شعار «هیچ کودکی نباید کار کند و همه کودکان ۵ تا ۱۴ ساله باید در مدرسه باشند» به حمایت از کودکان محروم می‌پردازد (Bordoloi et al., 2017). در کشور اندونزی، «صندوق کودکان واهانا ویسی»^۴ به عنوان یک نهاد اجتماعی در سال ۱۹۹۸ شکل گرفت و با هدف ایجاد تغییرات جامع در زندگی کودکان خانواده‌هایی که زیر خط فقر زندگی می‌کنند فعالیت می‌کند (Lahitani & Sulistyaningsih, 2020). در کشور غنا نیز دولت با ایجاد مقررات و سیاست‌های حمایتی زمینه فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و غیرانتفاعی را در نظام آموزشی فراهم کرده است؛ طوری که گزارش‌ها حاکی از فعالیت ۷۴۶ سازمان مختلف در سال ۲۰۱۶ در سراسر مناطق غنا برای همکاری با وزارت آموزش و پرورش و نهادهای مرتبط هستند (Okine, 2022).

واکاوی جزئی‌تر فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در حوزه آموزش نشان می‌دهد تمرکز اصلی برنامه‌های آموزشی آن‌ها بر رشد همه‌جانبه کودکان، غنی‌سازی محتوای درسی، آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت ارزش‌های انسانی (Weinheber et al., 2008)، آموزش مراقبین، ارائه برنامه‌های حمایتی و آگاهی‌بخش، بازدیدهای خانگی، برگزاری گروه‌های بازی، و ارائه خدمات مراقبت از کودک استوار بوده است (Hayden & Wai, 2013). این سازمان‌ها همچنین در حوزه سلامت نیز کنشگری فعالی دارند و می‌توانند ظرفیت نظام مراقبت‌های بهداشتی و نهادهای دولتی را در پاسخ به عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت ارتقا دهند (Walker et al., 2022).

مسئله مهم بعد در ارتباط با سازمان‌های غیردولتی نحوه تعامل آن‌ها با دولت‌هاست. سازمان‌های غیردولتی در فضاهای اجتماعی، فرهنگی، و سیاست‌گذاری فعالیت می‌کنند که در آن‌ها دولت نیز به عنوان بازیگری اصلی حضور دارد و گاه به عنوان رقیب عمل می‌کند. از این‌رو، تعامل سازنده میان این سازمان‌ها و دولت می‌تواند به تحقق دستاوردهای قابل توجهی منجر شود. کشور چین نمونه‌ای برجسته‌ای از تلاش‌ها برای مدیریت تنش میان دولت و سازمان‌های غیردولتی به شمار می‌رود. به زعم (Mertha, 2009)، در این کشور سازمان‌های غیردولتی و فعالان اجتماعی و روزنامه‌نگارانی که پیش‌تر از فرایندهای سیاست‌گذاری کنار گذاشته شده بودند اکنون نقش فعالی در این عرصه ایفا می‌کنند. آن‌ها با پذیرش قواعد بازی در یک نظام اقتدارگرا توانسته‌اند در درون همان ساختار اثرگذار شوند. نمونه‌ای از این روند در حوزه آموزش مشاهده می‌شود. مدیران آموزشی در سطح ملی با هدف ارتقای کیفیت آموزش پیش‌دبستانی اتحادیه‌های پیش‌دبستانی را تشویق کرده‌اند تا از طریق ایفای نقش رهبری به اصلاح عملکرد مراکز ضعیف‌تر کمک کنند (Fang et al., 2022). از منظر کلان، انجمن‌های داوطلبانه و خیریه می‌توانند به مثابه پل ارتباطی میان مردم و حاکمیت زمینه‌ساز تقویت سرمایه اجتماعی شوند و فرایند مشارکت و اعتماد اجتماعی را تسهیل کنند (Huntoon, 2001).

به طور کلی، چارچوب مفهومی تعامل سازمان‌های مردم‌نهاد با نهادهای دولتی- در اینجا سازمان توتک- بر ساخت و توضیح امکان‌های هم‌افزایی ظرفیت‌های مردمی و دولتی در ارتقای کیفیت مراقبت و آموزش پیش‌دبستانی معطوف بوده است. در این

1. Australian Agency for International Development (AusAID)

2. Pratham

3. The Mamidipudi Venkatarangaiya Foundation

4. The Wahana Visi Indonesia (WVI)

چارچوب، زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی و سیاسی هر کشور می‌توانند نقش تسهیلگر یا بازدارنده‌ای ایفا کنند. چنانچه سازمان‌های غیردولتی دولت‌ستیز باشند به‌تنهایی نمی‌توانند در همهٔ زمینه‌ها و دسترسی به اهداف خویش موفق باشند و به تعامل با دولت نیازمند خواهند بود. چون سازمان‌های غیردولتی معمولاً فاقد رویکرد سیستماتیک و یکپارچه برای دربرگیری همهٔ گروه‌ها و مناطق جغرافیایی هم‌سو با تعلیم‌وتربیت رسمی و عمومی برای دسترسی و کمک به کودکان نیازمند حمایت ویژه هستند. همین‌طور، از پشتیبانی و بودجه و زیرساخت کافی و مداوم برخوردار نیستند، قادر به تضمین کیفیت، از جمله استانداردهای آموزش مربیان و شرایط کاری مناسب برای کارکنان، نیستند، در جمع‌آوری و نظارت سیستمی داده‌ها ناتوان‌اند، دستور کار بلندمدت برای تحقیق و ارزشیابی ندارند و در این موارد نیازمند دولت‌اند (Bennett & Tayler, 2006). به عبارتی، دولت‌ها به سازمان‌های غیردولتی برای ارائهٔ خدمات و سازمان‌های غیردولتی به دولت‌ها برای دریافت حمایت‌های مالی، فرهنگی، سایر تسهیلات و منابع نیاز دارند (Asad & Kay, 2014). بنابراین، دولت‌ها و سمن‌ها وابستگی متقابل دارند و همکاری آن‌ها می‌تواند برای توسعهٔ اوان کودکی در هر کشوری فرصت باشد.

در ایران، به عنوان یکی از کشورهای درحال توسعه، سازمان‌های غیردولتی با عناوینی همچون خیریه، سمن، انجمن، و سایر نام‌ها مشغول فعالیت هستند. بر اساس آمار منتشرشده از سوی پایگاه اطلاع‌رسانی خیریه‌های کشور (۱۴۰۲)، هم‌اکنون حدود ۵۶ هزار خیریه و سمن در سطح ملی ثبت شده‌اند که بدون وجود شواهد دقیق از میزان منابع مالی‌شان در مقیاس‌های کوچک و بزرگ در ۳۱ استان کشور پراکنده شده‌اند. تعدادی از این نهادها در حوزه‌های متنوع مرتبط با کودکان فعالیت می‌کنند؛ از جمله: ادبیات کودکان، تغذیه و سلامت کودکان، حمایت از کودکان پناهنده و ساکن مناطق محروم و دچار معلولیت‌های جسمی و ذهنی، آموزش‌های دینی و قرآنی، حمایت تحصیلی و آموزشی، سرپرستی و فرزندخواندگی، کودکان کار و خیابانی، بیماری‌های خاص مانند سرطان، سلامت روان کودک، طلاق والدین، حقوق کودک، بی‌سرپرستی و بدسرپرستی، و حتی کشف و پرورش استعدادها. با وجود این حجم از سازمان‌های غیردولتی، جامعهٔ ایران همچنان با چالش‌های ساختاری در نظام حکمرانی دولتی مواجه است. به‌علاوه، ضعف مزمن در زیرساخت‌های جامعهٔ مدنی، به‌ویژه در زمینهٔ نهادهای حرفه‌ای و صنفی و محلی و تخصصی، مشهود است. بسیاری از این سازمان‌های مردم‌نهاد نه‌تنها تجربهٔ کافی و کارآمدی لازم را ندارند، بلکه فاقد فضای مناسب برای ورود به تعامل و چانه‌زنی مؤثر با نهادهای رسمی و دولتی هستند تا از این رهگذر بتوانند در مسیر تحقق حقوق و مطالبات گروه‌های هدف خود گام‌های عملی بردارند (فراست‌خواه، ۱۴۰۲: ۲۲).

فراتر از این موارد، آموزش و مراقبت از کودکان زیر ۷ سال در ایران طی یک قرن اخیر فاقد سیاست‌گذاری منسجم و یکپارچه بوده است. این در حالی است که اخیراً اساس‌نامهٔ تشکیل «سازمان توتک» در جلسهٔ ۸۳۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۰۷ به تصویب رسیده است. در این سند بر به رسمیت شناختن مشارکت‌پذیری مردم، بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت‌های بخش غیردولتی، و اجتناب از تصدی‌گری غیرضروری دولت تأکید شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹). با توجه به عقب‌ماندگی آموزش و مراقبت اوان کودکی در ایران نسبت به کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته، استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی نهادهای غیردولتی می‌تواند زمینه‌ساز گسترش و ارتقای کیفیت در این حوزه باشد. در همین زمینه، این پژوهش در پی آن است که با نگاهی آینده‌نگر و با تکیه بر دیدگاه‌ها و تجارب ذی‌نفعان راهبردها و امکان‌های مشارکت سازمان‌های غیردولتی در توسعهٔ اوان کودکی ایران را از مسیر تعامل مؤثر با سازمان توتک شناسایی کند و توضیح دهد.

روش پژوهش

این پژوهش در حوزهٔ «سیاست‌پژوهشی»^۱ جای می‌گیرد و با هدف تدوین مجموعه‌ای از سیاست‌ها برای توسعهٔ آموزش و مراقبت از اوان کودکی در ایران انجام شده است (Gordon et al., 1997). در سیاست‌پژوهی، گردآوری شواهد می‌تواند از طریق رویکردهای کمی یا کیفی صورت گیرد. با توجه به پیچیدگی‌های بافت اقتصادی و سیاسی و اجتماعی کشور و همچنین شرایط و نیازهای ذی‌نفعان، به‌ویژه والدین و کودکان، این مطالعه از رویکرد کیفی تفسیرگرایانه برای تبیین سیاست‌های مرتبط استفاده

کرده است (Rist, 1984). به طور کلی، بهره‌گیری از روش‌های کیفی در سیاست‌پژوهی رایج است. زیرا، سیاست در عصر کنونی در بستر شبکه‌هایی پیچیده و کمابیش خودمختار از کنشگران دولتی و اجتماعی شکل می‌گیرد (Pierre, 2000). بر همین اساس، در این تحقیق برای شناسایی سیاست‌های مربوط به دوره پیش‌دستان شبکه‌ای از کنشگران دارای تجربه و دانش عمیق و علاقه‌مند از هر دو بخش دولتی و سازمان‌های اجتماع‌محور فعال در حوزه کودک‌کی انتخاب شده‌اند. شرکت‌کنندگان این پژوهش بر اساس سه معیار مشخص گزینش شدند:

۱. داشتن تجربه سیاست‌گذاری و مدیریتی در حوزه مراقبت و تربیت کودکان زیر هفت سال؛
 ۲. استادان و نخبگان دانشگاهی کنشگر که در زمینه تربیت کودکان پیش‌دستانی فعالیت‌های علمی و اجتماعی مؤثری داشته‌اند؛
 ۳. سابقه فعالیت حرفه‌ای در سازمان‌های دولتی و مردم‌نهاد مرتبط با مراقبت و آموزش کودکان پیش از دبستان؛
- فرایند نمونه‌گیری به صورت هدفمند و با رویکردهای «حداکثر تنوع» و «گلوله‌برفی» صورت گرفت و در نهایت با مشارکت ۲۶ نفر تکمیل شد. ترکیب مشارکت‌کنندگان شامل ۱۱ مدیر از ۱۰ نهاد و سازمان دولتی، ۹ نفر از سازمان‌های مردم‌نهاد و غیردولتی، و ۶ پژوهشگر و فعال در حوزه کودک‌کی بود (جدول ۱). داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد؛ ۷ مورد از طریق اسکایپ و ۱۹ مورد به صورت حضوری انجام گرفت. این فرایند تا زمانی ادامه یافت که «اشباع کیفی»^۱ حاصل شد؛ یعنی کدها و مضامین تثبیت شدند و اطلاعات جدیدی از مصاحبه‌های بعدی به دست نیامد (Hennink et al., 2017).

جدول ۱. نمونه پژوهش

نام مستعار	جنسیت	سطح تحصیلات	مرکز محل خدمت
M1	مرد	دکتری الهیات	کانون پرورش کودکان و نوجوانان
M2	مرد	دکتری پزشکی اجتماعی	دفتر پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، سازمان بهزیستی
M3	زن	دکتری روان‌شناسی تربیتی	دفتر پیش‌دستانی سابق وزارت آموزش و پرورش
M4	مرد	دکتری حرفه‌ای پزشکی	دفتر سلامت، جمعیت خانواده و مدارس، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
M5	زن	کارشناسی‌ارشد برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی	اداره کل آموزش و پرورش استان خراسان رضوی
M6	زن	کارشناس‌ارشد مشاوره	اداره کل آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان
M7	مرد	ارشد مدیریت دولتی	اداره کل آموزش‌های شهروندی شهرداری تهران
M8	مرد	دکتری روان‌شناسی بالینی	بخش حقوقی قوه قضاییه
M9	مرد	دکتری مدیریت فناوری	شورای عالی انقلاب فرهنگی
M10	زن	دکتری برنامه درسی	کانون پرورش کودکان و نوجوانان
M11	زن	کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی کودک	کانون پرورش کودکان و نوجوانان
N1	مرد	کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی	کانون مهدهای کودک استان تهران
N2	زن	کارشناسی‌ارشد ادبیات	شبکه یاری کودک
N3	مرد	دکتری روان‌شناسی سلامت	انجمن روان‌شناسی سلامت
N4	زن	کارشناسی‌ارشد مددکاری اجتماعی	انجمن حمایت از حقوق کودکان
N5	مرد	دکتری جامعه‌شناسی	انجمن پژوهش‌های آموزش پویا
N6	زن	دکتری فلسفه تعلیم و تربیت	انجمن تخصصی کودک و رسانه
N7	زن	دکتری آموزش و پرورش	شورای کتاب کودکان
N8	زن	دکتری روان‌شناسی کودک	انجمن مطالعات پیش از دبستان
N9	مرد	دکتری روان‌شناسی سلامت	انجمن مطالعات پیش از دبستان
S1	مرد	دکتری روان‌شناسی	پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
S2	مرد	دکتری اقتصاد	پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
S3	زن	دکتری روان‌شناسی کودک	پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
S4	مرد	دکتری مطالعات برنامه درسی	دانشگاه فرهنگیان
S5	مرد	کارشناس‌ارشد انیمیشن و تهیه‌کنندگی و کارگردانی	شبکه پویا، سازمان صداوسیما
S6	زن	دکتری مطالعات برنامه درسی	دانشگاه فرهنگیان

- در این پژوهش، ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که تمرکز آن بر دو پرسش کلیدی قرار داشت:
۱. چه سازکارهایی می‌توانند به بسیج مشارکت حداکثری نهادهای مختلف- اعم از بخش خصوصی، سازمان‌های مردم‌نهاد، ناشران، تولیدکنندگان اسباب‌بازی، سازمان‌های بین‌المللی- در زمینه آموزش و مراقبت از کودکان کمک کنند؟
 ۲. نقش بخش دولتی در حمایت، تسهیل، یا هدایت این مشارکت‌ها چیست؟
- فرایند ثبت و پردازش نهایی داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها طی مراحل دقیق انجام شد:
- **گام نخست.** بلافاصله پس از اتمام هر مصاحبه فایل صوتی به متن تبدیل شد.
 - **گام دوم.** متون خام با دقت خوانده و کدگذاری شدند. در این مرحله، اطلاعات زائد یا کم‌اهمیت حذف شد.
 - **گام سوم.** متن ویرایش‌نشده برای مصاحبه‌شونده ارسال شد تا اصالت و دقت روایت نوشتاری با دیدگاه‌های بیان‌شده در مصاحبه تطبیق داده شود. نظرات اصلاحی دریافت و اعمال شدند.
 - **گام چهارم.** متن نهایی ویراستاری شد و کدهای استخراج‌شده به بانک کدهای سایر مصاحبه‌ها افزوده شد تا از طریق تجمیع داده‌ها اشباع مفهومی و درک عمیق‌تری از پدیده به دست آید.
- تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس «تحلیل محتوای کیفی» با رویکرد استقرایی صورت گرفت. این تحلیل بر تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی استوار بود و از طریق فرایندی نظام‌مند شامل طبقه‌بندی، کدگذاری، و شناسایی مضامین و الگوهای تکرارشونده انجام شد (Hsieh & Shannon, 2005). زمان هر مصاحبه بین ۲۰ تا ۳۰ دقیقه متغیر بود. همین‌طور، جهت تقویت اعتبار و پایایی یافته‌ها و هم‌سو با دیدگاه (Creswell, 2007) در فرایند گردآوری و تحلیل و تفسیر داده‌ها، از شاخص‌های علمی زیر استفاده شد:
۱. **سه‌سوسازی منابع داده.** به منظور تنوع‌بخشی و تقویت غنای داده‌ها، مشارکت‌کنندگانی با پیشینه‌های مختلف شامل سیاست‌گذاران، مدیران، متخصصان، و کنشگران حوزه کودک از سازمان‌های دولتی، مردم‌نهاد، و غیردولتی انتخاب شدند که دارای سوابق تحصیلی و تجربی متفاوت بودند.
 ۲. **بازبینی توسط شرکت‌کنندگان (تأیید مشارکت‌کننده).** در جهت جلوگیری از برداشت‌ها یا تفسیرهای نادرست، کدهای استخراج‌شده از هر مصاحبه برای مرور و تأیید نهایی در اختیار مصاحبه‌شونده قرار گرفت تا میزان دقت و صحت بازنمایی ایده‌های او در متن بررسی شود.
 ۳. **توصیف غنی:** پژوهش حاضر تمام مراحل، از طراحی سؤالات تا کدگذاری و تحلیل مضامین، را به صورت دقیق مستندسازی کرد و با ارائه نقل‌قول‌های مستقیم و توصیف‌های عمیق شرایط را برای داوری علمی و درک بهتر خواننده فراهم آورد.
 ۴. **مشارکت طولانی.** فرایند گردآوری داده‌ها در بازه‌ای یازده‌ماهه اجرا شد تا با تداوم تعامل با مشارکت‌کنندگان درک ژرف‌تری از پدیده حاصل شود و امکان رسیدن به اشباع نظری فراهم آید.
 ۵. **بازبینی توسط خبرگان.** جهت تضمین اعتبار یافته‌های پژوهش، از نظرات سه متخصص در حوزه‌های مختلف شامل دکتری مدیریت آموزشی، روان‌شناسی سلامت، و روان‌شناسی کودکان استثنایی بهره گرفته شد. در دو جلسه گروه کانونی، مضامین استخراج‌شده مورد بحث و ارزیابی قرار گرفت و بر اساس بازخوردها برخی از مضامین تلفیق یا حذف شدند.

نتایج

تحلیل دیدگاه شرکت‌کنندگان درباره راهبردهای جلب نظر و مشارکت نهادهای غیردولتی یا نیمه‌دولتی مختلف از قبیل سمن‌ها، انجمن‌ها، و بخش‌های غیردولتی و بین‌المللی منجر به شناسایی ۶ مضمون اصلی و ۹ مضمون فرعی و ۱۱۵ مفهوم شد (جدول ۲).

جدول ۲. راهبردهای جلب مشارکت حداکثری نهادهای غیردولتی یا نیمه‌دولتی مختلف

مضمون اصلی	مضمون فرعی، مفهوم
ایجاد سامانه ملی اطلاعات متمرکز بر ظرفیت‌های سازمان غیردولتی فعال در حوزه کودک	ترسیم شناسنامه و بانک اطلاعات سازمان‌های غیردولتی: داشتن بانکی از سمن‌های فعال در حوزه خدمات، خیریه، مشارکتی و توانمندسازی؛ شناسایی هویت و توزیع جغرافیایی سمن‌ها در مناطق مختلف کشور در حوزه کودک؛ داشتن نیم‌رخ از ظرفیت‌های سازمان‌های غیردولتی در عمل: حمایت سمن‌ها از کودکان کار؛ پرداختن جدی به کاهش آسیب‌های اجتماعی در چشم‌انداز شبکه یاری کودک؛ کمک در شناسایی مشکلات و نارسایی‌های حوزه کودک؛ بالا بردن سطح رفاه اقشار محروم و آسیب‌پذیر جامعه؛ فعال کردن تجارب بومی؛ نقش سمن‌ها در توانمندسازی مردم و افزایش سرمایه اجتماعی؛ ارتقای مشارکت خیرین توسط سمن‌ها؛ ارائه آموزش‌های به‌روز در کانون همیاران مدهای کودک؛
تسهیل سازوکارهای مشارکت و اعتماد حداکثری بخش غیردولتی	راه‌اندازی دفتر ارتباط با بخش غیردولتی: ایجاد فضای تعامل با سازمان توتک؛ دفتر تسهیلگری ارتباط سازمان توتک با سمن‌ها، انجمن‌ها و بخش خصوصی؛ تقویت زیرساخت‌های اطلاعاتی و رویه‌های ثبت و نگهداری و طبقه‌بندی اطلاعات؛ فراخوان عمومی با اطلاع‌رسانی مناسب؛ اطلاع‌رسانی همه‌جانبه و فراگیر جهت دوری از ویژه‌خواری؛ گسترش نظارت عمومی؛
	همراه‌سازی بخش غیردولتی از طریق حق مشارکت: حضور بخش غیردولتی در تدوین اهداف مشترک پیش‌شرط مشارکت؛ انعطاف مدیران عالی سازمان در برخورد با نیازهای بخش غیردولتی فعال حوزه کودک؛ مشارکت در هیئت امنای بستر مشارکت در سیاست‌گذاری کودکان کشور؛ عضو کردن سمن‌ها در شوراهای تصمیم‌گیری سازمان توتک؛ استفاده از نقش سمن و بخش خصوصی در نقش مشاور و ناظر برنامه‌ها؛ هماهنگی و تقسیم کار پیش‌نیازهای همراه‌سازی؛ تعیین انتظارات مشخص از بخش غیردولتی برای تولیدات آموزشی ویژه کودک؛ تشکیل اتاق‌های فکر برای تولیدات رسانه‌ای؛ درگیر کردن متخصصان دانشگاهی و انجمن‌های دانشجویی در تولیدات رسانه‌ای؛ مسئولیت‌پذیری دولت؛
	تعریف مسیرهای ارتباطی و مفاهیم: تشکیل جلسات نقد مسائل پیش از دبستان؛ راه‌اندازی انواع ارتباطات حضوری و مجازی با بخش خصوصی؛ برپایی نمایشگاه گزارش فعالیت‌های سازمان‌های فعال در حوزه کودک؛ ایجاد فرهنگ همکاری و مبادله اطلاعات بین سمن‌ها؛
تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی	تکریم کنشگران فعال بخش‌های غیردولتی: تکریم فعالان سمن‌ها؛ فرهنگ‌سازی درباره نقش سمن‌ها در دوره پیش از دبستان توسط صداوسیما؛ تقویت سرمایه اجتماعی بخش غیردولتی از طریق معرفی ظرفیت‌ها و دستاوردهای آن‌ها؛ حمایت از بخش‌های غیردولتی: واگذاری بخشی از وظایف بخش دولتی به سمن‌ها و نهادهای غیردولتی؛ حمایت از اتحادیه‌های مهدکودک؛ توانمندسازی سمن‌ها برای تنظیم برنامه‌های عملیاتی؛ ایجاد بستر فروش تولیدات سمن‌ها و سازمان‌های خصوصی؛
نظام ارزیابی و اعتباربخشی منابع آموزشی	نیاز به تولید دستورالعمل مشخص برای مشارکت بخش غیردولتی در تولیدات آموزشی؛ لزوم یکپارچگی در ارزیابی تولیدات و منابع با هدف ورود تولیدات بخش خصوصی و غیردولتی به منظور ورود به مراکز پیش از دبستان؛
پاسخگویی و حرفه‌ای‌سازی سازمان‌های غیردولتی	پول‌شویی در سمن‌ها؛ عدم فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در قالب مجوزها؛ عدم شفافیت و پاسخگویی سمن‌ها؛ ایجاد نظام‌نامه برای فعالیت سمن؛ ناآگاهی جامعه نسبت به کارکرد سازمان‌های مردم‌نهاد؛
	بومی‌سازی سیاست‌ها و تجارب جهانی: برداشت متفاوت ایران و سازمان‌های بین‌المللی از برابری جنسیتی، ایمنی و امنیت؛ بومی‌سازی دستورالعمل‌های بین‌المللی در حوزه کودک در بافت ایران؛ استفاده از تجارب بین‌المللی مرتبط با تکنیک‌ها و روش‌ها در آموزش کودکان ایرانی؛
تعاملات آگاهانه با نهادهای بین‌المللی	تعاملات هدفمند با سازمان‌های بین‌المللی: نگاه فازی و مبتنی بر خودباوری برای بهره‌گیری فعال از ظرفیت‌های بین‌المللی؛ توجه به ملاحظات امنیتی و سیاسی در سیاست‌ها؛ ضرورت گفت‌وگو با نهادهای تصمیم‌گیر مانند هیئت‌امنای سازمان توتک قبل از هر توافقی با سازمان‌های بین‌المللی؛ تعامل ساختاریافته با یونیسف، یونسکو، و سایر نهادها با هدف بهره‌گیری از منابع علمی و مالی آنان؛
	توجه به حکمرانی ملی در همکاری‌های بین‌المللی: تعریف چارچوب‌های شفاف برای پاسخگویی دوطرفه در همکاری‌های مالی بین‌المللی؛ پیشگیری از قطع همکاری مالی با نهادهای بین‌المللی به دلیل سوءتفاهم‌های سیاسی یا اداری؛ لزوم صیانت از استقلال نهادهای داخلی در عین استفاده از منابع ملی بین‌المللی برای پناهندگان در ایران؛

ایجاد سامانه ملی اطلاعات متمرکز بر ظرفیت‌های سازمان غیردولتی فعال در حوزه کودک

این مضمون دو خرده‌مضمون «ترسیم شناسنامه و بانک اطلاعات سازمان‌های غیردولتی» و «داشتن نیم‌رخ از ظرفیت‌های سمن‌ها در عمل» را در بر می‌گیرد. در خصوص مضمون اول داشتن بانکی از سمن‌های فعال در حوزه خدمات، خیریه‌ها، شناسایی اطلاعات هویتی، و توزیع جغرافیایی سمن‌ها در مناطق مختلف کشور در حوزه کودک مهم تلقی شده است. در مضمون فرعی، داشتن نیم‌رخ از ظرفیت‌های سمن‌ها در عمل از قبیل حمایت سمن‌ها از کودکان کار، مواجهه مفید با آسیب‌های اجتماعی و

شناسایی مشکلات و نارسایی‌های حوزه کودک، بهبود وضعیت رفاه اقشار محروم و آسیب‌پذیر، فعال کردن تجارب بومی، توانمندسازی مردم و افزایش سرمایه اجتماعی و مشارکت بیشتر خیرین، ارائه آموزش‌های به‌روز مورد اشاره قرار گرفته است. یکی از فعالان انجمن حقوق کودکان در این باره می‌گوید:

«سمن‌ها و مؤسسات خیریه زیادی هستند که در کشور در حال فعالیت‌اند. برخی از آن‌ها مجوز رسمی دارند و برخی خیر. به نظرم سازمان توتک به عنوان نهاد سیاست‌گذار باید از جغرافیای فعالیت و تعداد آن‌ها حتی آن‌هایی که مجوز ندارند اطلاعاتی را داشته باشد.» (N7).

تسهیل ساز کارهای مشارکت و اعتماد حداکثری بخش غیردولتی

این سیاست سه بعد دارد. بعد نخست راه‌اندازی دفتر ارتباط با بخش غیردولتی برای تسهیلگری ارتباط سازمان توتک با سمن‌ها و انجمن‌ها و بخش خصوصی، احصا و اطلاع‌رسانی عمومی، تقویت زیرساخت‌های اطلاعاتی و رویه‌های ثبت و نگهداری و طبقه‌بندی اطلاعات، دوری از ویژه‌خواری و گسترش نظارت عمومی است. در بعد دوم همراه‌سازی بخش غیردولتی از طریق دادن حق مشارکت تدوین اهداف به مثابه پیش‌شرط مشارکت، انعطاف مدیران عالی سازمان در برخورد با نیازهای بخش غیردولتی، مشارکت در هیئت امنا و شوراهای تصمیم‌گیری سازمان، استفاده در نقش مشاور و ناظر برنامه‌ها، هماهنگی و تقسیم کار و تعیین انتظارات مشخص از بخش غیردولتی برای تولیدات آموزشی ویژه کودک، تشکیل اتاق‌های فکر برای تولیدات رسانه‌ای، درگیر کردن متخصصان دانشگاهی و انجمن‌های دانشجویی در تولیدات رسانه‌ای، و مسئولیت‌پذیری دولت به عنوان پیشران‌های همراه‌سازی بخش غیردولتی و سمن‌ها مطرح شده است. در بعد سوم تعریف مسیرهای ارتباطی و مفاهیم بین سازمان توتک و سازمان‌های مردم‌نهاد و سمن‌ها با تشکیل جلسات نقد مسائل پیش از دبستان، راه‌اندازی انواع ارتباطات حضوری و مجازی با بخش خصوصی، برپایی نمایشگاه گزارش فعالیت‌های سازمان‌های فعال در حوزه کودک و ایجاد فرهنگ همکاری و مبادله اطلاعات بین سمن‌ها در خلق پیوندهای مشارکتی مد نظر بوده است. در این زمینه، یکی از اعضای هیئت‌مدیره شبکه یاری کودک نقطه شروع ارتباط سازمان توتک با سمن‌ها را این‌گونه روایت کرده است:

«مکانیسم مشارکت یک نوع شیوه رفتار است. این شیوه رفتار از اینجا شروع می‌شود؛ سازمان کودک و سمن‌ها با هم تصمیم می‌گیرند برای هدفی مشترک حرکت کنند و با هم توافق کنند. اگر یک سازمان بگوید شما هم بیاید با من باشید و با من متحد شوید، این به جایی نمی‌رسد. چون صدای سمن‌ها شنیده نمی‌شود. هنگامی که بحث مشارکت با هم مطرح است شما می‌نشینید با من صحبت می‌کنید که کم‌وکیف این راهی که می‌خواهیم برویم چگونه است.» (N2).

یا در مورد ارتباط و مشارکت یکی از مدیران انجمن‌های ملی دانشگاهی می‌گوید:

«سازمان توتک باید با نهادهای دیگر ارتباطات برون‌بخشی داشته باشد. با انجمن‌ها من حتی فکر می‌کنم خود انجمن اولیاومریبان، انجمن‌های علمی، روان‌شناسی، مددکاری، انجمن‌هایی که با کودک سروکار دارند، و مهم‌تر با دانشکده‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی مرتبط باشند و از نظر متخصصان استفاده کنند. تعامل‌ها باعث هم‌افزایی برای حل مشکلات می‌شود.» (N3).

تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی

این سیاست بر محورهای «تکریم فعالان بخش غیردولتی» و «حمایت مؤثر از این بخش» تمرکز دارد. برخی از مشارکت‌کنندگان به اقداماتی همچون ارج نهادن به فعالان سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)، فرهنگ‌سازی درباره نقش این نهادها در دوره پیش از دبستان توسط رسانه ملی، و همچنین معرفی ظرفیت‌ها و دستاوردهای آنان برای تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سمن‌ها اشاره کردند. در بخش حمایتی نیز مواردی چون واگذاری برخی وظایف، پشتیبانی از اتحادیه‌ها، توانمندسازی سمن‌ها برای تدوین برنامه‌های اجرایی، و فراهم کردن بستر فروش محصولات تولیدی این نهادها و مؤسسات غیردولتی به عنوان راهکارهایی برای رشد و تقویت جایگاه بخش غیردولتی مطرح شد. در این رابطه، یکی از اعضای شبکه کودک تأکید می‌کند:

«همین حالا هم سرمایه اجتماعی سمن‌ها از وزارت آموزش و پرورش بیشتر است. مردم با سمن‌ها ارتباط برقرار می‌کنند، با این حال سازمان توتک می‌تواند سمن‌ها را تکریم کند و خدمات آن‌ها را ارج نهد.» (N2).

نظام ارزیابی و اعتباربخشی منابع آموزشی

از دیدگاه برخی از شرکت‌کنندگان، نبود دستورالعمل‌های مشخص برای مشارکت بخش غیردولتی در تولیدات آموزشی و ناهماهنگی در ارزیابی منابع و محتوا از موانع اصلی ورود مؤثر تولیدات خصوصی و غیردولتی به مراکز پیش‌دبستانی به شمار می‌رود. یکی از مدیران پیشین دفتر آموزش پیش‌دبستانی با اشاره به تجربه شخصی‌اش در تولید محتوا برای این گروه سنی توضیح می‌دهد که نبود سازکار شفاف باعث سردرگمی تولیدکنندگان شده است؛ طوری که مشخص نبودن معیارها و انتظار نهادهای مختلف امکان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری هدفمند را سلب می‌کند. او بر ضرورت تدوین چارچوب‌ها و دستورالعمل‌های روشن و واحد از سوی نهادهای مسئول برای حمایت و هدایت فعالیت‌های بخش غیردولتی تأکید می‌کند.

«من یک موقعی تولیدکننده بودم. یک چیزی تولید کرده بودم. بعد نمی‌دانستم به کجا باید ببرم. به من می‌گفتند ۴ تا ۶ سال در آموزش و پرورش. برای ۴ تا ۶ سال من که چیزی تهیه کردم به عنوان یک تولیدکننده یا به عنوان یک پویانمایی یا فیلم کوتاه یا هر چیز دیگر مخاطب من کودک بود. در آموزش و پرورش به تولیدکننده می‌گفتند که یا شما باید مجوز ارشاد یا باید مجوز دفتر تکنولوژی را داشته باشید تا بتوانید وارد کلاس شوید. نکته این هست که نهادهای و مؤسسات مختلفی که این کار را مدیریت می‌کردند هر کس سلیقه خاص خودش را داشت. ارتباطی که حداقل خودم با دوستان داشتم این است که اگر بدانم چه می‌خواهید می‌روم همین را تولید می‌کنم. اگر بدانم چه انتظاری دارد، بر اساس همان رفتار می‌کنم. به هر حال، پراکندگی این بندگان خدا را هم گیج کرده. سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ ولی در مسیر مشخصی حرکت نمی‌کنند. من امیدوارم این سازمان چارچوب‌ها و دستورالعمل‌هایی را برای این گروه مشخص کند.» (M3).

پاسخگویی و حرفه‌ای‌سازی سازمان‌های غیردولتی

برخی از شرکت‌کنندگان با تأکید بر ضرورت دریافت مجوز برای فعالیت سمن‌ها و نهادهای غیردولتی نگرانی‌هایی نسبت به عملکرد بخشی از این نهادها ابراز کردند. به گفته آنان، مواردی مانند پول‌شویی، فعالیت بدون مجوز، و نبود شفافیت و پاسخگویی در عملکرد برخی سمن‌ها اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند. از این‌رو، تدوین نظام‌نامه‌ای روشن برای فعالیت سمن‌ها و افزایش آگاهی نسبت به کارکردها و حدود وظایف آنان از سوی سازمان توتک توصیه شده است. یکی از کنشگران حوزه آموزش و تربیت کودک نیز با اشاره به سوءاستفاده برخی نهادها از عنوان سمن می‌گوید:

«این روزها نهادهای محدودی هستند که از فضای قرار گرفتن زیر چتر سمن‌ها سوءاستفاده می‌کنند و بده‌بستان‌هایی رخ می‌دهد. در این موارد هم حساسیت‌هایی لازم است.» (S6).

تعاملات آگاهانه با نهادهای بین‌المللی

این مضمون از سه منظر «تعاملات هدفمند با سازمان‌های بین‌المللی»، «توجه به حکمرانی ملی در همکاری‌های بین‌المللی»، و «بومی‌سازی سیاست‌ها و تجارب جهانی» قابل بررسی است. به گفته برخی از شرکت‌کنندگان در تعامل با سازمان‌های بین‌المللی باید با نگاه فازی همراه با خودباوری و با ملاحظه ابعاد امنیتی و سیاسی پیش رفت و با درک نگرانی‌ها نباید کشور و کودکان را از کمک‌های مادی و علمی این سازمان‌ها محروم کرد. این رویکرد با تکیه بر توان داخلی و درک پیچیدگی‌های روابط بین‌الملل امکان بهره‌برداری هوشمندانه از منابع علمی و مالی نهادهایی چون یونسکو و یونیسف را فراهم می‌سازد. با این حال، توجه به ملاحظات امنیتی و سیاسی در سیاست‌گذاری‌ها، به‌ویژه در حوزه حساس کودکی، ضرورتی انکارناپذیر است. از این‌رو، گفت‌وگو با نهادهای تصمیم‌گیر داخلی مانند هیئت امنای سازمان توتک می‌تواند به عنوان پیش‌شرطی برای مشروعیت‌بخشی به توافقات بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد. از دیدگاه شرکت‌کنندگان مهم است که استقلال نهادی سازمان ملی توتک با داشتن چارچوب‌های حقوقی و اجرایی مستقل حفظ شود و همزمان از قطع همکاری‌های مالی نهادهای بین‌المللی پیشگیری کرد. همین‌طور، ضرورت دارد که مسئله بومی‌سازی تجارب بین‌المللی با ملاحظه مقتضیات ملی و فرهنگی رعایت شود. در ایران

برداشت از مفاهیمی چون برابری جنسیتی و ایمنی و امنیت با آنچه در اسناد بین‌المللی یا اهداف توسعه پایدار سازمان ملل آمده تفاوت‌هایی بنیادین دارد. درحالی‌که نهادهای بین‌المللی بر برابری کامل حقوقی و اجتماعی زن و مرد تأکید دارند، ایران بیشتر بر «عدالت جنسیتی» با تکیه بر نقش‌های مکمل در چارچوب خانواده تأکید دارد. در موارد دیگر از قبیل بومی‌سازی دستاوردهای علمی بین‌المللی هم‌سو با ارزش‌ها، فرهنگ، و ساختارهای آموزشی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت، به گفته برخی از شرکت‌کنندگان با بومی‌سازی هوشمندانه می‌توان به بهبود کیفیت زندگی کودکان کمک کرد. در این زمینه، یکی از مدیران دفتر سلامت جمعیت، خانواده، و مدارس می‌گوید:

«ما ادعایمان این بود که ما منابع داریم و کشور این‌قدر توانمند هست که می‌تواند بر اساس کارهایی که کشورهای دیگر کردند به اولویت‌هایش برسد و یک جاهایی نیاز داریم افرادی دیگر به کمک ما بیایند. مثلاً ما برای غربالگری تکامل کودک می‌رویم سراغ یک ابزاری به نام ASQ. اول پرسش‌نامه برای دوماهی بود که بعد شد چهارماهیگی و الان برای ۵ تا ۱۸ سالگی استفاده می‌شود. خوب، این یک ابزار استاندارد جهانی است که ما مورد استفاده قرار می‌دهیم. مجوز استفاده از آن را از یونیسف گرفته‌ایم و داریم از این ابزار استفاده می‌کنیم.» (M4).

بحث و نتیجه

این پژوهش با هدف شناسایی راهبردهای مشارکت سازمان‌های غیردولتی (ملی و بین‌المللی) به مثابه پیشران سرمایه اجتماعی در توسعه اوان کودکی ایران انجام شده است و یافته‌ها منجر به شش سازکار «ایجاد سامانه ملی اطلاعات متمرکز بر ظرفیت‌های سازمان غیردولتی فعال در حوزه کودک»، «تسهیل سازکارهای مشارکت و اعتماد حداکثری بخش غیردولتی»، «تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی»، «نظام ارزیابی و اعتباربخشی منابع آموزشی»، «پاسخگویی و حرفه‌ای‌سازی سازمان‌های غیردولتی»، و «تعاملات آگاهانه با نهادهای بین‌المللی» شد.

اولین سازکارها برای مشارکت بخش غیردولتی ایجاد سامانه ملی اطلاعات متمرکز بر ظرفیت‌های سازمان غیردولتی فعال در حوزه کودک است تا با تدوین «ترسیم شناسنامه و بانک اطلاعات سازمان‌های غیردولتی» و «داشتن نیم‌رخ از ظرفیت‌های سمن‌ها در عمل» امکان فراخوانی و استفاده به‌جا از آن فراهم شود. در چنین بستری امکان اتخاذ تصمیم‌های مناسب در موقعیت‌های جغرافیایی و فرهنگی متفاوت فراهم می‌شود. در وضعیت کنونی، برخی از سمن‌ها به صورت غیرشفاف اقداماتی را درباره کودکان کار، مواجهه مفید با آسیب‌های اجتماعی و شناسایی مشکلات و نارسایی‌های حوزه کودک، بهبود وضعیت رفاه اقشار محروم و آسیب‌پذیر، فعال کردن تجارب بومی، توانمندسازی مردم و افزایش سرمایه اجتماعی، و آموزش‌های به‌روز انجام می‌دهند. این ظرفیت‌ها نیازمند ردیابی هستند تا امکان برنامه‌ریزی فراهم شود. هم‌سو با این یافته، عراقیه و همکارانش (۱۳۹۸) از سمن‌ها به مثابه سرمایه انسانی یاد می‌کنند و مدیریت کارآمد آن‌ها در ابعاد انسانی، روان‌شناختی، شهروندی، ایدئولوژیکی، فیزیکی، فرهنگی، معنوی، و شبکه‌سازی را مطرح می‌کنند و همین‌طور تشکیل بانک‌های اطلاعاتی، استفاده از رسانه ملی و مطبوعاتی، و استفاده از شبکه‌های مجازی برای بهره‌گیری مؤثر از آن‌ها را متذکر می‌شوند.

دومین مضمون تسهیل سازکارهای مشارکت و اعتماد حداکثری بخش غیردولتی است که با رسمیت دادن به آن از طریق «راه‌اندازی دفتر ارتباط با بخش غیردولتی»، «همراه‌سازی بخش غیردولتی از طریق حق مشارکت»، «تعریف مسیرهای ارتباطی و مفاهیم» امکان‌پذیر می‌شود. رسالت دفتر ارتباط با بخش غیردولتی، برقراری پیوند میان سازمان توتک با سمن‌ها و انجمن‌ها و بخش خصوصی، احصا و اطلاع‌رسانی عمومی، تقویت زیرساخت‌های اطلاعاتی و رویه‌های ثبت، نگهداری و طبقه‌بندی اطلاعات، دوری از ویژه‌خواری و گسترش نظارت عمومی است. برای همراه‌سازی هم مفهومی کلیدی به نام «مشارکت» می‌تواند حلقه وصل باشد و این کار می‌تواند از طریق فراخواندن بخش غیردولتی در تدوین اهداف برنامه‌های توتک، انعطاف مدیران عالی سازمان در برخورد با نیازهای بخش غیردولتی، مشارکت سمن‌ها در هیئت امنا و شوراهای تصمیم‌گیری سازمان، استفاده از سمن‌ها در نقش مشاور و ناظر برنامه‌ها، عضو کردن سمن‌ها در کارگروه‌های توتک، هماهنگی و تقسیم کار و تعیین انتظارات مشخص از بخش غیردولتی برای تولیدات آموزشی ویژه کودک، تشکیل اتاق‌های فکر برای تولیدات رسانه‌ای و درگیر کردن متخصصان دانشگاهی و انجمن‌های دانشجویی در تولیدات و مسئولیت‌پذیری دولت به عنوان پیشران‌های همراه‌سازی بخش

غیردولتی و سمن‌ها انجام شود. همین‌طور، برای نظم دادن بیشتر به مشارکت سازمان‌های غیردولتی روش‌های متعددی از قبیل تشکیل جلسات نقد مسائل پیش از دبستان، راه‌اندازی انواع ارتباطات حضوری و مجازی با بخش خصوصی، برپایی نمایشگاه گزارش فعالیت‌های سازمان‌های فعال در حوزه کودکی، و ایجاد فرهنگ همکاری و مبادله اطلاعات بین سمن‌ها می‌تواند به عنوان مجاری ارتباط و مفاهیم بین سازمان توتک و سازمان‌های غیردولتی تعریف شود. هم‌سو با این یافته، در سایر کشورها هم سمن‌ها به همراه دولت عمل می‌کنند. مثلاً، در کشورهای پیشرفته حتی پروژه‌های پژوهشی به سمن‌های متخصص واگذار می‌شود (عراقیه و همکاران، ۱۳۹۸).

سومین مضمون تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی است که از دو مضمون فرعی «تکریم کنشگران فعال بخش‌های غیردولتی» و «حمایت از بخش‌های غیردولتی» تشکیل شده است. تکریم در اینجا نوعی قدردانی از اقدامات مثبت و ارزشمند و نجات‌دهنده فعالان سمن‌ها و فرهنگ‌سازی از طریق معرفی ظرفیت‌ها و دستاوردهای سمن‌ها در دوره پیش از دبستان است که پیامد آن تقویت سرمایه اجتماعی و تکثیر و فراگیر کردن نهادهای غیردولتی را شکل می‌دهد. در مقوله حمایت از بخش غیردولتی نیز راه‌های متعددی از قبیل حمایت از اتحادیه‌ها، توانمندسازی سمن‌ها برای تنظیم برنامه‌های عملیاتی، ایجاد بستر فروش تولیدات سمن‌ها و مؤسسات غیردولتی می‌تواند میدان مناسبی برای رشد و توانمندسازی بخش غیردولتی فراهم کند. هم‌سو با این یافته، مقیمی و میرزایی اهرنجانی (۲۰۰۳) معتقدند که واگذاری نقش‌ها به سمن‌ها می‌تواند به تقویت ظرفیت سمن‌ها بینجامد.

نظام ارزیابی و اعتباربخشی منابع آموزشی چهارمین مضمون شناسایی شده است. سازمان‌ها و مؤسسات غیردولتی با بحران نبود استاندارد برای جهت‌دهی به تولیدات خود روبه‌رو بودند. سازمان توتک در شرایط کنونی می‌تواند با تهیه استانداردها و دستورالعمل‌های مشخص بر این معضل غلبه کند و افق روشنی برای بخش غیردولتی باز کند. انجام چنین کاری امکان ورود تولیدات با کیفیت مناسب بخش خصوصی و غیردولتی برای ورود به مراکز پیش از دبستان را فراهم می‌کند. هم‌سو با این یافته، عراقیه و همکارانش (۱۳۹۸) نظارت متخصصان آموزشی و تربیتی بر استانداردها، تعالی مستمر، اعطای رتبه‌بندی به سازمان‌های مردم‌نهاد را مطرح می‌کنند. تعریف استاندارد برای سازمان‌های غیردولتی نوعی تعیین میدان برای بازی سمن‌ها در اکوسیستم تحت نظر دولت است.

مضمون پنجم شناسایی شده پاسخگویی و حرفه‌ای‌سازی سازمان‌های غیردولتی است. در فضای کنونی با وجود اینکه سمن‌هایی وجود دارند که در چارچوب مجوزهای دریافت‌شده در حال فعالیت هستند، شاهد سمن‌های غیرقانونی با فعالیت‌های غیرشفاف و ناآگاهی مردم درباره اقدامات آن‌ها هم هستیم. به نظر می‌رسد ایجاد نظام‌نامه برای فعالیت سمن‌ها می‌تواند به شفافیت و پاسخگویی سمن‌ها و بهبود سرمایه اجتماعی آن‌ها کمک کند. در این رابطه (Kilby, 2006)، معتقد است معضلی که سازمان‌های غیردولتی با آن مواجه هستند این است که ملزم به پاسخگویی در برابر قوانین حاکمیتی و موکلان خود نیستند و در نتیجه این خطر وجود دارد که پاسخگویی آن‌ها در برابر کنترل که عنصر اساسی پاسخگویی اصیل است، کنار برود. در پژوهش‌های (Murthy, 2001; Peters & Pierre, 2000) نیز ذکر شده است که پاسخگویی سازمان‌های غیردولتی زمانی معنا پیدا می‌کند که آن‌ها را در معرض بررسی دقیق و درجاتی از کنترل توسط اعضا، مؤسسات، یا ذی‌نفعان خود قرار گیرند.

مضمون ششم تعاملات آگاهانه سازمان توتک با نهادهای بین‌المللی است. ایران بخشی از جامعه جهانی است و سیاست‌های سازمان‌های بین‌المللی ممکن است فراتر یا نقض‌کننده اقتضائات فرهنگی و سیاسی آن باشند. بنابراین، در اینجا دو نکته کلیدی مورد توجه است. نخست اجتناب از قطع ارتباط با سازمان‌های بین‌المللی با رعایت مصالح ملی در این ارتباطات و تعاملات است. بدین معنی که باید با سازمان‌های بین‌المللی با نگاه فازی همراه با خودباوری و با ملاحظه ابعاد امنیتی و سیاسی- طرح مسائل در هیئت امنای توتک برای پرهیز از خطاها، روبرو شد. برخی از این سازمان‌ها، از ظرفیت‌های مالی و علمی خوبی برخوردار هستند و می‌توان با درایت از این منابع به نفع کودکان در ایران بهره برد. نکته دوم، پذیرش نگاه جهان - محلی به تجارب است که در آن از اقتباس کامل تجارب جهانی نامرتب با بافت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران اجتناب و تجارب مرتبط با زیست بوم جذب می‌شوند. هم‌سو با این یافته، در پژوهش (Bromideh, 2011)، تأکید می‌شود که میدان فعالیت در ایران، چه برای سمن‌های

ایرانی چه نهادهای دولتی، و بین‌المللی‌سازی و عضویت در یک سازمان بین‌المللی چالش‌برانگیز است و تفاوت در سیاست و مذهب و فرهنگ مانع بین‌المللی شدن سازمان‌های غیردولتی ایرانی می‌شود. در حال حاضر تعداد زیادی پناهنده افغان (عراقی و سایر ملیت‌ها) در کشور وجود دارند که برخی از آن‌ها نیاز به حمایت دارند و از این‌رو نحوه محافظت از آن‌ها چالش‌برانگیز است. به عبارتی نباید حداقل این گروه‌ها از منابع کمکی سازمان‌های بین‌المللی محروم شوند. البته، نگاه مبتنی بر احتیاط در تعامل با سازمان‌های بین‌المللی در همه‌جا رایج نیست.

با توجه به یافته‌های پژوهش، برای ارتقای کیفیت مراقبت و آموزش کودکان پیش از دبستان و بهره‌گیری بهینه از ظرفیت‌های مردمی و دولتی اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

- بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی سازمان‌های غیردولتی ملی و بین‌المللی برای بازنگری مستمر سیاست‌ها و قوانین مرتبط با آموزش و مراقبت اوان کودکی.
- برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی و کارگاه‌های مهارتی برای کارکنان سازمان‌های غیردولتی با طراحی و اجرای مشترک وزارت آموزش و پرورش و سازمان توتک به منظور توانمندسازی عملی.
- حمایت مادی و معنوی از طرح‌های نوآورانه سازمان‌های غیردولتی در زمینه آموزش و مراقبت کودکی از سوی وزارت آموزش و پرورش و سازمان توتک.
- انعقاد تفاهم‌نامه‌های همکاری با نهادهای بین‌المللی معتبر مانند یونیسف و یونسکو، با در نظر گرفتن ملاحظات امنیتی و فرهنگی، برای انتقال دانش و تجربیات جهانی به نظام اوان کودکی ایران.
- تأسیس «دفتر ارتباط با سازمان‌های غیردولتی» در ساختار سازمان توتک برای تسهیل هماهنگی و مکاتبات با سمن‌ها و نهادهای بالادستی همچون وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- ایجاد و راه‌اندازی سامانه ملی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه آموزش و مراقبت اوان کودکی برای جمع‌آوری، طبقه‌بندی، و انتشار اطلاعات سازمان‌ها و فعالان با امکان جست‌وجوی موضوعی و منطقه‌ای.

سپاس‌گزاری

بدین وسیله از شرکت‌کنندگان در این پژوهش، آقای دکتر ابراهیم طلایی برای طرح ایده اولیه و خانم دکتر مژگان فرهبد برای کمک در تسهیل گردآوری داده‌ها صمیمانه قدردانی می‌شود.

منابع

- پایگاه اطلاع‌رسانی خبریه‌ها و سمن‌های کشور (۱۴۰۲). اطلاعات سمن‌ها و خبریه. بازیابی از: <https://khairieh.com>
- عراقیه، علی‌رضا؛ محبوب، سید علی؛ خورشیدی، عباس؛ خسروی بابادی، علی‌اکبر و مرادی، سعید (۱۳۹۸). الگوی مدیریت سازمان‌های آموزشی مردم‌نهاد حوزه مدرسه‌سازی. رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۳(۴)، ۱۰۱ - ۱۲۴. Doi:20.1001.1.27171329.1398.13.4.7.4
- فراست‌خواه، مقصود (۱۴۰۲). کنشگران مرزی: صد سال نخست از نسل شوشتری (۱۱۷۰ ش) تا نسل فروغی (۱۲۷۰ ش). چ ۳. تهران: گام نو.
- قادرزاده، امید؛ باباصفری، نافع و فروغی، رحمت (۱۴۰۳). سازمان‌های مردم‌نهاد و دلالت‌های آن برای تولید سرمایه اجتماعی: مطالعه اتنوگرافیک سازمان‌های مردم‌نهاد سردشت. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۱۱(۳)، ۲۳۷ - ۲۵۴. Doi:10.22059/JSCM.2024.369982.2478
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). اساس‌نامه سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک. بازیابی از <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1648271>
- مقیمی، سید محمد و میرزایی اهرنجانی، حسن (۱۳۸۲). ارائه الگوی مطلوب سازمانی برای سازمان‌های غیردولتی ایران با استفاده از رویکرد کارآفرینی. دانش مدیریت، ۲(۶۱)، ۸۳ - ۱۰۱.
- Araghieh, A., Mahboob, S. A., Khosravi Babadi, A., & Moradi, S. (2019). Management model of non-governmental educational organizations in school building. *Quarterly Journal of Educational Leadership and Management*, 13(4), 101-124. Doi: 20.1001.1.27171329.1398.13.4.7.4. (in Persian)
- Asad, A. L. & Kay, T. (2014). Theorizing the relationship between NGOs and the state in medical humanitarian development projects. *Social Science & Medicine*, 120, 325-333. Doi: 10.1016/j.socscimed.2014.04.045
- Bennett, J. & Tayler, C. (2006). *Starting strong II. Early childhood education and care*. OECD publishing.
- Bordoloi, C., Kumar, D., & Bordoloi, C. (2017). A review on the role of non-governmental organizations in achieving right to education. *National Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2(3), 7-11.
- Bromideh, A. A. (2011). The widespread challenges of NGOs in developing countries: Case studies from Iran. *International NGO Journal*, 6(9), 197-202.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Fang, J., Zhang, J., Bai, Y., Li, H., & Xie, S. (2022). Preschool Federations as a Strategy for the Sustainable Development of Early Childhood Education in China. *Sustainability*, 14(16), 9991. <https://doi.org/10.3390/su14169991>.
- Farastkhah, M. (2022). *Border Activists: The First Hundred Years from the Shushtari Generation (1791) to the Foroughi Generation (1891)*. 3rd edition. Gameh noo publishing. (in Persian)
- Ghaderzadeh, O., Babasafari, N., & Foroughi, R. (2024). Non-Governmental Organizations and its Implications for the Production of Social Capital: An Ethnographic Study of Non-Governmental Organizations in Sardasht. *Social Capital Management*, 11(3), 237-254. Doi: 10.22059/jscm.2024.369982.2478. (in Persian)
- Gordon, I., Lewis, J., & Young, K. (1977). Perspectives on policy analysis. *Public Administration Bulletin*, 25, 26-35.
- Hayden, J. & Wai, S. (2013). Community-based approaches to early childhood development. *Handbook of early childhood development research and its impact on global policy*, 275-290.
- Hennink, M. M., Kaiser, B. N., & Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaning saturation: how many interviews are enough?. *Qualitative health research*, 27(4), 591-608.
- Hsieh, H. F. & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
- Huntoon, L. (2001). Government use of nonprofit organizations to build social capital. *The Journal of Socio-Economics*, 30(2), 157-160.
- Ichilov, O. (2012). Privatization and commercialization of public education: Consequences for citizenship and citizenship education. *The Urban Review*, 44(2), 281-301.
- Information database of Iranian non-government organizations (2022). Information on non-government organization and charities. Retrieved from: <https://khairieh.com/> (in Persian)
- Islam, M. R. & Morgan, W. J. (2012). Non-governmental organizations in Bangladesh: their contribution to social capital development and community empowerment. *Community Development Journal*, 47(3), 369-385. <http://dx.doi.org/10.1093/cdj/bsr024>.
- Islamic Council Parliament Research Center (2019). Statute of the National Organization for Child Education. Retrieved from <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1648271>. (in Persian)
- Jaffer, R. & Jaffer, R. (2013). Early Childhood Development Project (ECDP) Balochistan Aga Khan Foundation (Pakistan) Mid Term Review. <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/pak-ecdp-midterm-review-feb2013.pdf>.

- Janssens, W., van de Gaag, J., & Gunning, J. W. (2004). The role of social capital in early childhood development: Evidence from rural India. *Amsterdam Institute of International Development*.
- Kilby, P. (2006). Accountability for empowerment: Dilemmas facing non-governmental organizations. *World Development*, 34(6), 951-963.
- Lahitani, A. & Sulistyaningsih, R. E. (2020). Early Childhood Education in Indonesia; A Primary Study on The Beneficiary Family of International Non-Government Organization. *Asian Social Work Journal*, 5(3), 1-11.
- Laverack, G. (2006) Using a 'domains' approach to build community empowerment. *Community Development Journal*, 41(1), 4-12.
- Mertha, A. (2009). "Fragmented Authoritarianism 2.0": Political pluralization in the Chinese policy process. *The China Quarterly*, 200, 995-1012.
- Moghimi, S. M. & Mirzaei Ahranjani, H. (2003). Presenting a desirable organizational model for Iranian non-governmental organizations using an entrepreneurial approach. *Quarterly Journal of Management Knowledge*, 2(61), 83-101. (in Persian)
- Murthy, R.K. (2001). 'Introduction', in Murthy R.K. (ed.), *Building Women's Capacities: Interventions in Gender transformations*. Sage, New Delhi.
- Narayan, D. (1999). *Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty*, Poverty Group. Washington D.C, World Bank.
- OECD (2006). *Starting Strong II: Early childhood education and care* (Complete Edition Ed.). Paris. Available: <http://www.oecd.org/dataoecd/57/58/36657509.pdf> [12 February, 2007].
- Okine, S. A. (2022). Non-governmental organization/non-profit organization impact on education policy in Ghana. *Journal of Social, Behavioral, and Health Sciences*, 16(11), 28-266.
- Peters, B.G. & Pierre, J. (2000). Citizen versus the new public manager. *Administration and Society*, 32(1), 9-28.
- Pierre, J. (2000). *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Rist, R. C. (1984). On the application of qualitative research to the policy process: An emergent linkage. In L. Barton & S. Walker (Eds.). *Social crisis and educational research*. London: Croom Helm Ltd.
- Rothstein, B. & Dietlind, S. (2008). The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441-459.
- Sylva, K., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2003). *Assessing quality in the early years*. (Stoke on Trent, Trentham Books).
- The Global Journal* (2013). '100 Top NGOs' (<http://www.theglobaljournal.net/magazine/issue-15/>). accessed 30 August 2014.
- Walker, D. M., DePuccio, M. J., Hefner, J. L., Sieck, C., Hogan, T. H., McAlearney, A. S., ... & Huerta, T. R. (2022). Increasing Capacity for Evaluation of Community-Based Organizations: Lessons from the Ohio Equity Institute. *Ohio Journal of Public Health*, 4(2), 51-71.
- Weinheber, B. C., Ben Nun, R., & Shiffman, E. (2008). *Involvement of NGOs, funds and commercial philanthropy in the education system: Findings' report*. Beit Berl College. (Hebrew)
- Weiss, T. G. & Gordenker, L. (Eds.). (1996). *NGOs, the UN, and global governance*. Lynne Rienner Publishers.
- Yanacopulos, H. (2015). *International NGO engagement, advocacy, activism: The faces and spaces of change*. Springer.
- Yemini, M. & Sagie, N. (2015). School-Nongovernmental organization engagement as an entrepreneurial venture: A case study of sunlight's engagement with Israeli schools. *Educational Administration Quarterly*, 51(4), 543-571.